

מה שימוש לפסיכולוגיה במלחמה

(190)

4. האימוץ

רוב עבודת-הצבא הוא האימוץ: — אימוץ להשתתפות בקרב, או לסיור בפעולות-קרב. הקרב-בפועל — הרי הוא ממילא כהכשרה לקרבות נוספים, כאשר תעיד ההבחנה המקובלת בין חיילות „ירוקים“ לבין גייסות שנתנסו; אלא שבטרם יוכשרו החיילות להשתתפות, נלשחי בקרב, זוכים הם לחוק-לימודים ממושך. כי אכן הצבא והצי הנם בתי-ספר עצומים, שבהם נערכים האימונים ללא הפוגה. קצתו של אימוץ זה הוא סיגול האומנות למיניה. קצתו — רכישת היכולת לטפל במכונות וכלים מורכבים; מקצתו — לימוד מתוך ספרים. ושוב קצתו פתרון בעיות, אם בין כתלי בית הספר, ואם בשדה. ובודאי שקצתו — עצם ההסתגלות לחיי-הצבא. גם להנהגה אפשר לאמן אנשים, אם יש בהם כשירות לכך. נמצא, שאין שיעור לאימוץ הנדרש לשם ניהול מוצלח של מלחמות.

מתוך כך מסתבר, על שום מה כוללת הפסיכולוגיה של מעשה-המלחמה גם את הפסיכולוגיה של הלימוד. הכרח הוא למפקדים לדעת, באיזו מידה הם בעצמם גורמים חינוניים בתהליך ההתנסות וההתרגלות של הכוחות-המנעיים הסובייקטיביים; גם החיילים והמלחים צריכים לדעת את העובדות הפסיכולוגיות הכרוכות בלימוד ואת הכללים הטובים ביותר ללימוד יעיל. על האנשים ללמוד: איך ללמוד, איך לעיין, איך לקרוא במהירות, איך לזכור, איך לפתור בעיות — איך לעשות את כל אלה במיטב היעילות האפשרית. נמצא, שהמפקדים צריכים להשתמש בעקרונות הכלליים של שיטות ההוראה המקובלות, — ולעתים קרובות הרי זאת הוראה להמוני-אדם גדולים בצוותה ע"י מדריכים לא מנוסים, כשהזמן קצר והעייפות מרובה. הפסיכולוגיה היא הקובעת את הכללים ואת ההגבלות, מגלה את השיטות הראויות ביותר בתנאים הצבאיים.

5. הכשרת הפרט

טוב היה אילו יכול היה כל אחד (אם חייל ואם מלח, גנרל או אדמירל, מדינאי או איש-עסקים, בנקאי או פועל, מנהיגים, מורים והורים), להיות בקיא בפסיכולוגיה של גורמי ההתנהגות האנושית עד כדי אפשרות להשתמש בכלליה להקבנת עצמם והבנת האנשים שאתם הם באים במגע. תבונה פסיכולוגית כללית כזאת היתה מסייעת לסבילות ולהצלחת הכשרת הגומלין ההכרחית לחיי-החברה. אמנם, היא לא היתה יוצרת „עולם מושלם“, לפי שעצם הבנת טבעו של האדם היא גם שתסביר לנו משום-מה אין איש מסוגל להבין את עצמו הבנה גמורה. יותר מדי הוא מעריך את עצמו, ולא יוכל להיות לגמרי אובייקטיבי לגבי עצמו.

ועוד: הפסיכולוגיה של גורמי ההתנהגות לא הגיעה עדיין לפתרון כל הבעיות של יצרי אנוש והניגודים הפנימיים העשויים להתעורר. ואף על פי כן יש תועלת באותה מידת הידיעה בתחומים אלה, שכבר עומדת לרשותנו, ואף כי מן הנמנע הוא להקנותה לכל אחד ואחד, הרי אפשר להקנותה, לפחות, למנהיגים צבאיים ועל ידי כך לסייע להם לטפל באנשיהם. כי כל איש, המסוגל לתפוס תורה זו, יכול בהזדמנות זו או אחרת לשאת באחריות של ניהוג זולתו. ועוד זאת: הרי את דעת התורה הזאת מקנים רופאי העצבים לאלה הסובלים מעייפות מלחמה עצבנית; משום שהכרת אדם את עצמו היא חלק מריפוי ומן האמצעים להחזיר את האנשים האלה שישאו בעול תפקידיהם.

כל זה משווה בימי המלחמה חשיבות רבה לפסיכולוגיה של גורמי ההתנהגות. ומה תוכנה? ידיעת טיב הצרכים האנושיים והשפעתם על מחשבת האדם והתנהגותו; כיצד עלולים הצרכים הללו לעתים להתנגש זה בזה; כיצד גורמת ההתנגשות ביניהם להרגשת-אכזב, — והרגשה זו מביאה לידי הלכירוח של תוקפנות יתרה, או של „התגוננות בפני כל“, של אדישות או של „בריחה מן המציאות“. הלכירוח שלפיהם מבצעים בני-האדם מעשים יוצאי-דופן בלתי-צפויים במחשבה ובהתנהגות בהגיעם למצבים של הרגשת-אכזב או פחד קיצוניים. אלה הם הדברים, שעל המפקדים לזכרם כל אימת שהם עוסקים בבעיות של אנשים הנתונים ללחצם של מצבירוח; דברים, שמן הראוי היה שידעום גם האנשים האלה עצמם, אשר רבים מהם רוצים להסתגל לקשיים שלפניהם.

מלבד העובדות מטבע האדם, שכל אחד ראוי לו לדעתן, מתגלות כאן גם בעיות צבאיות מסוימות בענין ההסתגלות האישית. במקום הראשון עומדת בעית ה„מורל“ (מצב רוח הולם). יצירת מצב-רוח כזה אין פירושה רק אפשרות לראות סרטי קולנוע, לקרוא ספרים, להשתתף בנשפיר ריקודים; פירושה: — כיצד לקיים כל אחד ואחד מאנשי-הצבא כאישיות בריאה, בעלת שווי-משקל המותאמת יפה לסביבתה, לתנאיה, כשכולם יודעים לשתף פעולה ביניהם גם בשעות קושי ומשבר. המפקד היודע ליצור ולקיים „מורל“ כזה ביחידתו, מעיד עליו שהוא מבין את טבע האנשים.

ועוד זאת: ישנה בעית הרגשות; וביחוד — רגש הפחד. כל אנשי המלחמה צריכים לדעת על אודות חזיון הפחד, להעריכו כראוי ולא להתבייש בו, — ולא זו בלבד אלא גם לנצל לו ולהשתמש בו כגורם מדרבן ומניע להגברת יעילותם. אכן, הפסיכולוגיה של הפחד — סוגייה נכבדה היא בפסיכולוגיה של המלחמה.

וכן ישנן בעיות רבות, הכרוכות בצרכי-המין של אנשי המלחמה. כולם צריכים לדעת טיבם של צרכים אלה, ומן הראוי שתהא להם עצה בעתה איך להקל הקלה פסיכולוגית על רגש הבדידות. מהן התוצאות הפסיכולוגיות של התנהגות מסוימת. זהו נושא מכובד, ומניעת המחלות אינה כאן אלא חלק קטן.

ועוד דבר: המפקדים צריכים לדעת גם על דבר משכבה הזכר שהיא בעיה קשה בצבא ובצי גם יחד.

ולבסוף קיימות גם הבעיות של אי-יציבות ההתמוטטות האישיות. מי הם האנשים הנוטים ביותר להתמוטטות מחמת אי-יציבותם הריגושתית? רופאי העצבים הם המומחים לכך, אבל גם הפסיכולוגים יכולים לעזור כאן. כשבני-אדם כורעים תחת לחץ החיים הצבאיים, אם בקרב ואם לפניו, — מה אפשר לעשות להם? איך אפשר להתזרם למלחמת-פקיד אחראי? מהם סימניה של אותה התמוטטות? המפקדים יצטרכו לדעת משהו מענין ההתמוטטות, כדי שיוכלו להעביר את המקרים הנאותים מסוג זה לטיפול רפואי לפני שהפגיעה הנפשית נעשית חשוכת-מרפא, כי המפקד הוא השולח כאן אל רופא את הזקוק לו, בעודו בשלב הראשון של פגיעת-נפשו.

6. יחסים חברתיים

בשרותים הלוחמים קבועים יחסים מסויימים בין אדם לחברו, שיש להבינם, כדי שתהא האפשרות לפקח עליהם ולהפעילם לטובת הענין הצבאי. ארבעה נושאים מכובדים מאוד בתחום זה, והם בעלי חשיבות צבאית: כושר-מנהיגות, השמועות, חזיון-הבהלה, והיחסים בין אנשים מבני אומות שונות.

ענין המנהיגות חשוב חשיבות יתירה, לפי שתחומיה עוברים על פני כל שלבי הסולם-הפיקודי הצבאי למן הבסיס ועד הצמרת; וקשה מאוד למצוא מפקדים טובים במספר הדרוש, בשעה שמקיימים כוחות-צבא גדולים בקצב מהיר. אך באינן הנהגה טובה, לוקות גם רמת-הרוח, וגם היעילות, הפסיכולוגיה תורמת את תרומתה לפתרון בעיה זו. יש בכוחה להציע כמה דרכים לבחירת מועמדים לפיקוד ולאיוונם של האנשים בעלי כשירות להנהגה. כיום יש בכוחה לתת מושג-מה על טבע המנהיגות, — ניתוח, אם גם לא מושלם, של תוכן התפקיד. אכן, עדיין אין מבחנים מהירים, פשוטים ובטוחים לברירת האנשים בעלי הכשרון או הכשירות למנהיגות; אך יש יסוד לחשוב שניתוחים מפורטים ומדוקדקים של האישיות, ניתוחים המצריכים זמן, היה בהם כדי להביאנו לכך; לו רק היתה שהות לכך, כפי שיתכן בתקופת השלום, — אך לא בתוך החפוון של הקמת כוחות גדולים לקראת מלחמה העומדת בשער.

השמועות משפיעות השפעה שלילית על ה"מורל". הן פושות באין מקורות אינפורמציה מהימנים יותר, כי לפעמים החדשות (כלומר: אינפורמציה מדוייקת) חסרות לכולם; ולפעמים מסתירים אותן, מטעמי בטחון וזהירות. להבין את טבע השמועה ואת דרך התפשטותה — זהו תנאי ראשון להשתלטות עליה. אנשי מלחמה צריכים להבין דבר זה, והמפקדים ייטיבו לעשות אם ישאלו מן האמצעים השונים הנהוגים בחיים האזרחיים ובהם יניעו את אנשיהם שלא להתייחס באמון לשמועות.

חזיון הבהלה ייתכן גם בגייסות בעלי המשמעת המעולה ביותר. הכרח

תוא לדעת מראש את התנאים שבהם הוא מתחולל. על המפקדים לדעת, מה בין „פסיכולוגית-האספסוף” לזו של המתנים מבהלים, כדי שיוכלו להמעיט את אפשרות הבהלה בתוך קבוצות-ארם השרויות-בפתח או מדוכדכות ומתיאשות. הפסיכולוגיה בותנת ידיעה על סיבות חזיון הבהלה ואת האמצעים להשתלטות עליו.

קשיים בענין שיתוף-הפעולה מתעוררים כשנפגשים יחד אנשים הנבדלים זה מזה ברקע התרבותי שלהם, באורח-המחשבה וההפעולה. דעותיו הודאיות של האחד נראות למשנהו כדעות הכלל הבדלים-אלה הם המונחים ביסודה של הדעה הקדומה אשר ביחסים שבין גזעים, הם היוצרים בחילות ארה"ב את הקשיים בין אנשים לבנים וכושים ואת הקשיים הדומים להם בין אנשי-הצבא של ארצות בנות-הברית, ובין חילות-הכיבוש לתושבי הארצות הכבושות. ולא רק המפקדים, אלא כל איש-צבא צריך להבין את ההבדלים האלה ושרשיהם. כי ההבנה מביאה לידי סבילות ומקילה על שיתוף הפעולה. אמנם הפסיכולוגיה הצבאית אינה מתמרת לפסוק, מה הם בדיוק כל ההבדלים הפסיכולוגיים האלה שביסוד-הדברים בין הצרפתי, האנגלי, הגרמני, היפני והאמריקאי, או בין המוסלמי והנוצרי, — אך בימינו יכולה היא להצביע על ההבדלים שבמנהגים ובמסורת, ועל דרכי התהוותם, וכן לתת הרבה כללים שימושיים להשגת מאמץ אחיד לשם העניין המשותף. בעיה זו נפתרת, על כל פנים פתרון חלקי, משמתחילים להבין את מהותה.

7. שירות להערכת דעת הקהל וצרכי-התעמולה

המלחמה יוצרת הרבה מצבים, שבהם חשוב לעמוד על דעותיהם ועמדותיהם של קיבוצי אנשים גדולים, שאי-אפשר להקים קשר אישי עם כל אחד מהם. ישנן שיטות פסיכולוגיות שונות להגיע לידי כך: „משאלי” דעת-הקהל, בתחום קבוצות אנשים שנבחרו לכך כמייצגים במידה המתקבלת על-הדעת את דעות הכלל, אינם אלא דרך אחת מדרכי-הכירור האלה. יש להכירם ולדעתם בכדי לאפשר את ההשתמשות בהם, תוך סיגול והתאם כדרוש, לגבי קבוצות-אנשים גדולות או קטנות: עמיהן של ארצות שונות, שכבות חברתיות חשובות בתוך ארץ זו או אחרת — או גם יחידות קטנות כרגימנט, ואפילו פלוגה. אם כי שיטות כאלה פותחו וטופחו בעיקר בחיים האזרחיים, הרי גם בתוך השרותים המוויינים ייתכן השימוש בהן, בדרכים רבות.

לאחר שנודעו דעותיהן של קבוצות-אנשים חשובות, כנ"ל, ייתכן כי חלק מפעולות-המלחמה ההכרחיות יהיה אז — להשפיע עליהן, עד כדי שינוי עמדתן וייחסן. לכך ייקרא — תעמולה. התעמולה מכוונת, כרגיל, להגברת עוז-הרוח במולדת, בארצותיהן של בנות-הברית, או לדכדוכה בארצות האויב. כשהיא מכוונת נגד האויב — שמה: „מלחמה פסיכולוגית”.

המלחמה הפסיכולוגית נהייתה לענף חשוב של מעשה-המלחמה. בחלקה הופקדה בידי המוסדות הבלתי-צבאיים של הממשלה; אך היא מתנהלת גם על ידי הכוחות המוויינים שבשדה-המערכה. היא אמצעי-עזר חיוני של הפעולה

הצבאית, וביחוד — של הנצחונות. כי הנצחון בקרב איננו כלל „תכלית לעצמה“. הכרח הוא לנצלו, לשם יצירת נכונות-הכניעה בקרב עם האויב; ולנצלו לתכלית זו צריך על ידי התעמולה. תעמולה כזאת מתממשת על ידי קול קורא אל אוכלוסית-האויב, או אל חייליו, על ידי אלחוט או כרוזים מופצים ממטוסים; או שאפשר לנהלה בחזית גופה. כשהזמנות להיכנע וליהנות מן הנוחיות של מעמד-השבי מופנות אל קבוצה מסויימת של חיילי-האויב שנפלו ברוחם. אכן, יש סדר ותור מסויימים לקריאות ולפניות, שעל פיהם צריכה להיעשות המלחמה הפסיכולוגית. בכדי שתוכל לשאת פירות, ועל המפקדים לדעת כיצד להשתמש בו, אך גם האנשים הנחונים לתעמולת האויב, צריכים לדעת את עניין המלחמה הפסיכולוגית. למען יוכלו להיטיב ולעמוד נגד השפעתה.

זהו סך-הכל לדברים המהווים את העניינים הפסיכולוגיים שעל אנשי-הצבא להכירם.

להרגל תפקיד חשוב בהתהוותו של אומץ-הלב המתמיד, שהוא הכרחי במלחמה הנוכחית.

הכוחות הבלתי-חמרניים הם המנהיגים האמיתיים בקרב, ומאחורי כל תותח וכל כידון תגלה העין החדה את המנהיגים הטמירים שהגיעו.

כל המצביאים המפורסמים ידעו לחסן את רצון חייליהם, ורבים מנצחונותיהם הושגו הודות להתעוררות זו של הרצון הקולקטיבי.

לא הטבע, לא האדם ולא הגורל עצמו, אין בכוחם לעמוד בפני רצון חזק ומגובש.

גוסטאב לה-בון

„הפסיכולוגיה של המלחמה הגדולה“